

Předmluva

Ačkoli si to mnozí lidé neuvědomují či možná nepřipouští, každý z nás je součástí přírodního prostředí, které nás obklopuje a ze kterého pocházíme. Snaha toto prostředí udržovat a chránit, ochrana přírody, je tedy přirozená společenská aktivita, která ne náhodou odráží jistou míru vyspělosti společnosti. Toto mimořádně široké téma zahrnuje kromě různých odvětví odborné biologie i oblasti jako environmentalistika, legislativa, ekonomika a politika. Šíře záběru s sebou nutně přináší i různé často zcela protichůdné názory v pohledu na to, co a proč chceme chránit. Jiné zájmy v ochraně přírody bude mít biolog, který vidí největší hodnoty v biodiverzitě, vzácných druzích či přirozených procesech, jiné hospodář (lesník, myslivec, zemědělec atd.), který hledí na přírodu hlavně jako na producenta zdrojů (materiálů, potravy,...), a jiné náhodný turista vyražející za různými zážitky. Navíc ani mezi biology a ochránáři samotnými nemusí panovat jasná shoda ohledně cílů ochrany. Jiný pohled může mít „skalní ochránář“, vyhánějící turisty z louky, jiný biolog, oslavující rejdění motorkářů v zarůstající pískovně; jiné priority může mít botanik, jiné entomolog. Tyto různé pohledy však nemusí dělit hluboká propast („biolog by chtěl chránit všechno, hospodář nic“) a ke shodě může stačit jen vzájemné pochopení a ochota ke hledání kompromisů.

Jakmile však odpovíme na otázku „co chránit v konkrétním případě“, následuje otázka další – „jak“. Právě to je náplní této knihy. V následujících kapitolách se zaměříme na to, jak vhodně chránit organismy, společenstva či lokality, za předpokladu, že již máme rozhodnuto, že je skutečně chránit chceme. Předestřeme pohled ze strany **odborné biologie**, která hledá nejvhodnější cestu, jak ochranu konkrétní přírodní entity zajistit. Protože i samotná vědecká disciplína ochránářské biologie (*conservation biology*) prochází vývojem, pokusíme se bourat některá časem nastřádaná klišé, a naopak klást důraz na **nové a netriviální poznatky** z různých biologických odvětví. Záměrně naopak pomineme nejen hospodářské, ale i různé extrémní environmentalistické pohledy. Poněkud stranou ponecháme i různé globální problémy (typu „krize biodiverzity“ nebo globální změny klimatu) a soustředíme se hlavně na ochranu toho, co nás obklopuje, tedy **české přírody**.

Knihu, kterou držíte v rukou, vznikla úpravou přípravného textu pro středoškolské studenty účastníci se Biologické olympiády (blíže na www.biologickaolympiada.cz). S tím také souvisí několik specifík. Předně je to odlehčený styl výkladu, který se snaží zprostředkovat nové poznatky i publiku středoškolských studentů a učitelů. Autoři knihy jsou vysokoškolská studenti biologie, z nichž většina se biologii ochrany přírody profesně nevěnuje, i když se zabývají pestrou škálou oborů do ochrany přírody přesahujících. Z toho vyplývá, že tato kniha nemá ambici stát se vyčerpávající encyklopedií ochrany přírody. Spíše je populárně-naučným přiblížením pohledu biologa na vědecké stránky ochrany naší přírody, knihou, kterou je možné přečíst naráz jako jeden celek. V místech, kde to je možné, se odkazujeme na české populárně-naučné články nebo učebnice, v nichž je možné nalézt rozšiřující informace v přístupné formě. Do značné míry jedinečné je, že se jedná o první knihu věnovanou biologii ochrany přírody, která je „šitá na míru“ specifickým ochrany přírody v České republice.

Rádi bychom vyjádřili poděkování všem kolegům, kteří do knihy přispěli svými texty, především Davidu Fischerovi za text kapitoly 5.5 a dále Petru Kouteckému, Petru Krásovi, Radku Lučanovi, Janu Robovskému, Ondřeji Sedláčkovi a Janě Svobodové za rozšiřující texty v rámečcích. Dušanu Romportlovi jsme velmi vděční za vytvoření map a mnohým kolegům a přátelům děkujeme za poskytnutí svých fotografií.

Veliký dík také patří všem, kteří si našli čas na pročtení různých částí a pracovních verzí textu a svými připomínkami zásadně přispěli k jeho vylepšení. Kromě pečlivých recenzentů přípravného textu Biologické olympiády (Martin Konvička, Ladislav Miko a Jiří Sádlo) a kolegů z Pracovní skupiny pro přípravu úloh BiO (Alena Balážová, Jaroslav Icha, Julie Kovářová, Jaroslava Kubešová, Petr Synek, Ondřej Zemek a Petr Zouhar) to byla i řada dalších pracovníků akademických i ochrannářských institucí, jmenovitě Libor Ekrt, Lucie Hrbková, Jana Hůlková, Zdeněk Janovský, Jana Jersáková, Petr J. Juračka, Leoš Lipll, Vladimír Melichar, Michael Mikát, Petr Nakládal, Petr Pokorný, Karel Prach, David Storch, Irena Šimová, Tomáš Tichý, Tomáš Tymel, František Urban a Martin Weiser.

Autoři

1/ Úvod

Proč chráníme přírodu?

Jednoduchá otázka, na kterou však neexistuje snadná odpověď. Otázka je to však zcela zásadní. Pokud totiž na ni nedokážeme odpovědět, bude celému našemu snažení v ochraně přírody chybět hlubší smysl. Principy ochrany přírody jsou ve srovnání s tím jen „technický detail“.

Občas můžete najít zmínku o tom, že přírodu chráníme, protože nikdy dopředu nevíme, co se nám z jejích zdrojů bude hodit. Jsou tím míněna například léčiva, potraviny nebo energetické zdroje (k jednomu příkladu za všechny se vrátíme v rámečku 2.F). Poškozená krajina nás také neochrání před katastrofálními povodněmi nebo požáry. Ochranu přírody můžeme chápat i jako ochranu volného prostoru, který je všem přístupný pro estetické, sportovní i kulturní vyžití. Dobře představitelné jsou také důvody vycházející z principu „předběžné opatrnosti“ – vzhledem ke složitosti a provázanosti přírodních procesů nemůžeme dopředu vědět, jaké bude mít naše jednání následky. Nepatrný zásah do přírodních procesů dnes může mít dalekosáhlé důsledky v budoucnu. Kde je ona míra a jak velký zásah nás může ohrozit, nedokážeme dopředu odhadnout.

Výše jmenované jsou důvody objektivní a racionální, kromě nich existuje i druhá skupina – důvody subjektivní a kulturní, které pramení z úcty, víry, nostalgie, sympatie, ale třeba i sobectví a nepodloženého/iracionálního strachu. Přírodu můžeme chránit i „jen tak“, protože chceme zachovat něco, co se nám líbí, co nás těší, esteticky nás naplňuje, něco, k čemu máme osobní vztah. Je to v určitém smyslu podobné jako s porcelánem po prababičce nebo

s ohmatanou knížkou po dědečkovi, které opatrujeme s jistou nostalgií, a ony doplňují náš životní prostor. Podobné je to s památnými stromy. Ty pro nás také znamenají spíš památku na naše předky a naše kořeny v krajině než významné místo diverzity xylofágního hmyzu a hub. Možná že ochrana přírody také dílem vychází z touhy zachovat něco stálého z naší minulosti, neboť všichni žijeme v prostředí, které se neustále mění, a to přináší do našich životů nežádoucí nejistotu.

Obr. 1.1 / Památné stromy jsou typickým příkladem nejasné hranice mezi kulturní a přírodní památkou. Kvůli ochraně buku u Pěčina byla před více než sto lety již naplánovaná železniční trať posunuta a strom zůstal mohutnou dominantou zdejší krajiny dodnes. (foto Jindřich Prach)

Svoji roli v našem vnímání vždy hrála a stále ještě hraje spiritualita – posvátná může být celá krajina, hora, řeka, ale třeba i určitý strom u božích muk nebo šelma. S tím mohou souviset i další, ještě „hlubší“ důvody, kdy chceme přírodu chránit ne kvůli nám, ale kvůli přírodě samé. Tato představa vychází z teze, že příroda má hodnotu sama o sobě. Člověku, jako pouhé součásti, pak nepřísluší o oné hodnotě pochybovat, natož přírodu svévolně ničit. Jakkoli je tento pohled dnešní exaktní vě-

dou nepodložený, může vycházet z filozofie a víry.

Nabídlí jsme několik odpovědí. Každá je trochu jiná a žádná z nich není absolutně správná. Vyberte si takovou odpověď, která vám nejvíc vyhovuje, nebo si vymyslete vlastní. Pokud povede k dobrému cíli, rozumné snaze o zachování přírodních hodnot, je jistě správná.

Jak takové cíle naplňovat, tedy jak vhodně chránit a pečovat o přírodu a krajinu, se pokusíme ukázat v následujících kapitolách.